

demOS

Jaargang 28
Maart 2012

ISSN 0169-1473

Een uitgave van het
Nederlands
Interdisciplinair
Demografisch
Instituut

Bulletin
over
Bevolking
en
Samenleving

3

NIDI

inhoud

- 1 **Bevolkingsgroei in de grote steden**
- 2 Op 29 februari 2012 dubbel zo veel huwelijken
- 4 Meer vrouwelijke dan mannelijke 65-plussers
- 5 **Tijd van leven?**
- 7 **Subjectieve levensverwachting en pensioenplannen**
- 8 **Nederlandse families internationaal vergeleken**

Foto: Jolande Siebenga

Bevolkingsgroei in de grote steden

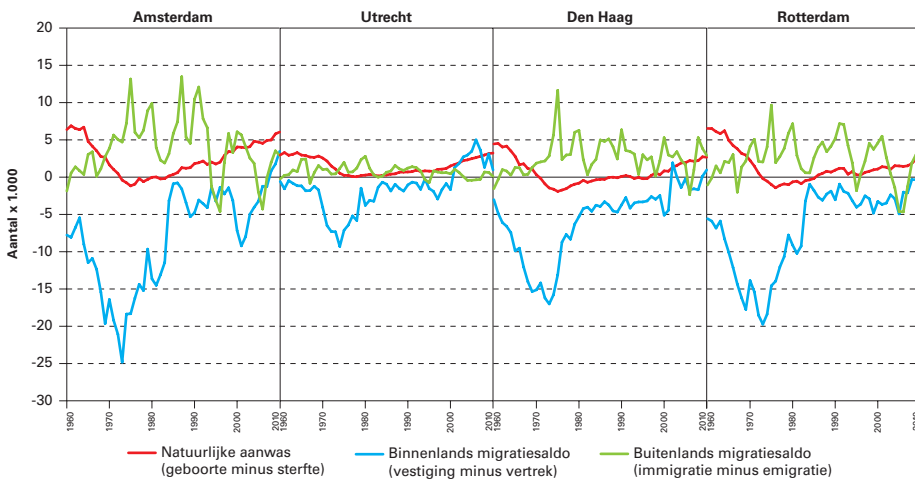
DORIEN MANTING EN MARK TER VEER

De bevolkingsontwikkeling in de vier grote steden wijkt al jaren af van die van Nederland. Waar de Nederlandse bevolking continu is gegroeid, nam de bevolking van de grote steden vanaf het midden van de jaren zestig tot halverwege de jaren tachtig van de vorige eeuw af. Vooral na de eeuwwisseling is er weer sprake van forse groei in Amsterdam, Den Haag en Utrecht. Zelfs Rotterdam groeit nu. Is er iets bijzonders aan de hand?

De vier grote steden hebben sinds de jaren zestig perioden van groei en krimp van de bevolking gekend. Drie factoren spelen een rol. In al die jaren zorgde de buitenlandse migratie voor een groei van de stedelijke bevolking, of remde op zijn minst, in tijden van krimp, de bevolkingsdaling af. Na 1990 werden de geboorten geleidelijk aan een steeds belangrijkere motor van de bevolkingsgroei van de vier steden. En ten slotte vertrokken er lange tijd meer mensen uit de steden dan ernaartoe verhuisden. De laatste paar jaren is de toestroom naar de vier grote steden uit de rest van Nederland echter juist groter dan de uitstroom. Dat alle drie de componenten gelijktijdig positief zijn is de afgelopen vijftig jaar nog nooit eerder voorgekomen.

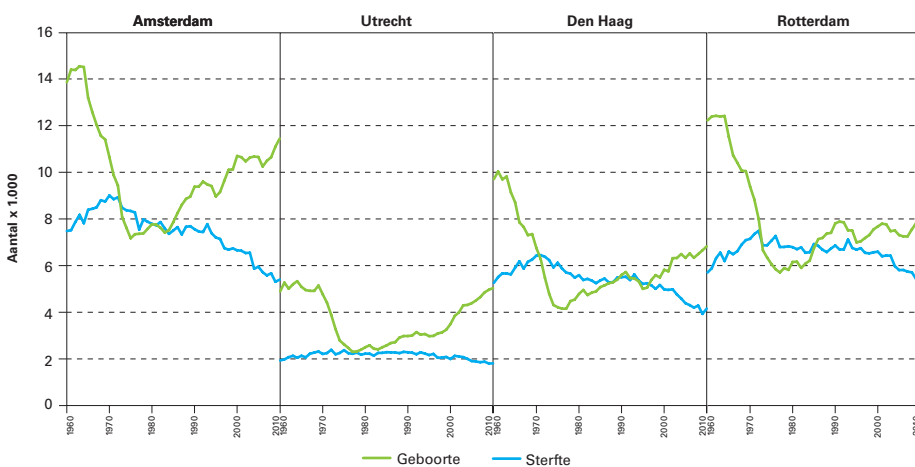
Sinds de jaren zestig groeit de Nederlandse bevolking als gevolg van de natuurlijke aanwas (het verschil tussen het aantal geboorten en het aantal sterfgevallen) en een positief buitenlands migratiesaldo (het verschil tussen het aantal immigranten en emigranten). De groei van de Nederlandse bevolking werd in de jaren zestig nog vrijwel volledig door de natuurlijke aanwas bepaald. Daarna is het aandeel ervan in de bevolkingsgroei verminderd. Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) verwacht dat de natuurlijke aanwas over ongeveer twintig jaar zelfs zal omslaan in natuurlijke krimp (meer sterfgevallen dan geboorten). De bevolkingsontwikkeling van Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht wijkt al decennia af van die van Nederland.

Figuur 1. Natuurlijke aanwas, buitenlands en binnenlands migratiesaldo in de vier grote steden, 1960 – 2010

Bron: CBS.

Figuur 2. Aantal geboorten en sterfgevallen in de vier grote steden, 1960 – 2010

Bron: CBS.

de trek uit de stad konden begeleiden. Het toenmalige groeikernenbeleid was vooral bedoeld om het vertrek van jonge stellen en gezinnen uit de grote steden op te vangen in speciaal daartoe aangewezen, in die tijd nog kleinere kernen als Almere, Haarlemmermeer, Houten, Purmerend, Spijkenisse en Zoetermeer. Sinds de jaren tachtig werd getracht het tij te keren. Er werd ingezet op het tegengaan van de bevolkingskrimp in de grote steden en het behouden van koopkrachtige stedelingen. Men ging vooral in en aan de steden en in de directe omgeving van die steden bouwen. Hierdoor nam in de steden het aantal woningen dat aantrekkelijk was voor koopkrachtige gezinnen naar verhouding veel sneller toe dan ver buiten de grote steden. Mede door dit beleid liep het binnenlandse vertrekoverschot (meer uitstroom dan instroom) in de jaren tachtig en negentig terug. Uitbreiding in en aan de steden is nu nog steeds aan de gang. Denk aan IJburg bij Amsterdam, Leidsche Rijn bij Utrecht, Ypenburg, Wateringse Veld en Leidschenveen bij Den Haag en Nesseland bij Rotterdam. Daarnaast is binnen de stad veel bijgebouwd. Veel stationslocaties, oude havengebieden en bedrijventerreinen zijn of worden getransformeerd tot woon-, werk- en verblijfgebieden. Voorbeelden hiervan zijn de omgeving van station Hollands Spoor in Den Haag, het Centraal Station in Amsterdam en de Kop van Zuid in Rotterdam. Naast de ruimere keuzemogelijkheden zijn de grote steden ook aantrekkelijk geworden voor kenniswerkers, hoogopgeleide, alleenstaande starters en creatieve zelfstandigen. Zij waarderen de stad meer dan ooit als brandpunt van interactie, vanwege haar culturele, sociale en economische voorzieningen en onderwijsinstellingen.

demodata

OP 29 FEBRUARI 2012 DUBBEL ZO VEEL HUWELIJKEN

Op woensdag 29 februari 2012 trouwden ongeveer 250 paren. Dat is het dubbele van het aantal huwelijken dat op een willekeurige woensdag in februari wordt gesloten. Het aantal huwelijken op schrikkel-dagen varieert sterk met de dag van de week waar-op de schrikkel-dag valt. In 2008 viel schrikkel-dag op een vrijdag. Toen werden 450 huwelijken gesloten, tegen gemiddeld 225 op de andere vrijdagen in die maand. In 2004, toen schrikkel-dag op een zondag viel, trouwden slechts 15 stellen, maar op zondag wordt sowieso naar verhouding erg weinig getrouwd. In 2000 werden op dinsdag 29 februari 380 huwelijken gesloten, dubbel zo veel als op een reguliere dinsdag in februari 2000.

Bron: CBS

Daar waar de Nederlandse bevolking continu is gegroeid, nam de bevolking in de steden vanaf de jaren zestig tot midden jaren tachtig van de vorige eeuw juist sterk af, om pas daarna weer te stijgen. Vooral na de eeuwwisseling is er sprake van een forse groei van Amsterdam, Den Haag en Utrecht, terwijl de laatste jaren ook Rotterdam een lichte groei laat zien. De bevolkingsdynamiek van steden wordt – in tegenstelling tot die van Nederland als geheel – niet alleen door natuurlijke aanwas en buitenlandse migratie bepaald, maar ook door verhuispatronen binnen Nederland.

Van groeikernen naar bouwen in en om de stad

In de vier grote steden werd de groei door toestroom van migranten uit het buitenland in de jaren zestig en zeventig teniet gedaan door de uitstroom van grootstedelingen naar de rest van Nederland (figuur 1). De steden hadden te maken met een massale trek uit de stad, vooral veroorzaakt door gezinnen die naar omliggende kernen met veel woningbouw trokken. Uit Amsterdam vertrokken in 1980 per saldo ca. 14 duizend personen meer naar de rest van Nederland dan er zich uit de rest van Nederland in Amsterdam vestigden. Voor Rotterdam waren dat er per saldo 9 duizend en voor Den Haag en Utrecht respectievelijk 5 en 4 duizend. Het rijk en de steden waren toen vooral bezig met het vraagstuk of en hoe ze

Van vertrek- naar vestigingsoverschot

Zeer recent is de geleidelijke daling van het binnenlandse vertrekoverschot omgeslagen in een vestigingsoverschot: er vestigen zich in de steden meer mensen uit de rest van Nederland dan er vertrekken. Voor Utrecht was dat al het geval sinds het begin van deze eeuw, mede door de annexatie van de grootschalige nieuwbouwlocatie Leidsche Rijn rond de eeuwwisseling. Voor de andere steden is deze tendens heel pril en zichtbaar sinds 2008 (Amsterdam), 2009 (Den Haag) of pas in 2010 (Rotterdam). Voor de laatste drie steden geldt dat de recente omslag van vertrek-naar vestigingsoverschot niet alleen komt door een stijging van het aantal mensen dat naar de stad toetrekt, maar ook door een daling van het aantal mensen dat vertrekt. Zo nam tussen 2005 en 2010 het aantal mensen dat uit Amsterdam vertrok af van 31 naar 28 duizend en uit Den Haag van 19 naar 18 duizend personen. Door de financiële crisis en problemen op de woningmarkt is deze afname niet alleen een kwestie van vrije wil, maar ook een gevolg van niet kunnen verhuizen. Het bouwen in en aan de stad heeft echter ook gezorgd voor behoud van jonge gezinnen en stellen.

De natuurlijke aanwas heeft ook veel invloed op de bevolkingsontwikkeling van de vier grote steden (figuur 2). In de jaren zestig en zeventig daalde het aantal geboorten fors en hield gelijke

tred met de stedelijke bevolkingsdaling. In de jaren zeventig oversteeg het aantal sterfgevallen zelfs het aantal geboorten en sloeg de natuurlijke aanwas tijdelijk om in natuurlijke krimp; in Den Haag duurde dit het langst. Daarna is de natuurlijke aanwas alleen maar gestegen door een stijgend aantal geboorten en dalen aantal sterfgevallen. Hierdoor maken de vier grote steden nu sinds een paar jaar voor het eerst in vijftig jaar mee dat zowel de natuurlijke aanwas als de buitenlandse en binnenlandse migratie gelijktijdig tot bevolkingsgroei leiden.

Meer moeders en meer geboorten

De stijging van het aantal geboorten in de grote steden kent twee oorzaken: er bleven meer vrouwen in de gezinsvormende leeftijd in de steden wonen en de vruchtbaarheid in de steden ging omhoog. Vrouwen in de vier grote steden krijgen nu gemiddeld meer kinderen dan tien à vijftien jaar geleden: bijna 1,7 in 2010 tegen 1,4 à 1,5 in de jaren 90. De vruchtbaarheid is vooral sterk toegenomen bij vrouwen in de leeftijdsgroep 30-39 jaar (figuur 3). Dat er meer vrouwen in de stad blijven wonen dan vroeger, of beter gezegd dat er meer jonge stellen en gezinnen blijven wonen, hangt samen met de eerder genoemde ruimere woonmogelijkheden in en rond de stad. Zo ging het nieuwbouwbeleid dus niet alleen samen met een toename van het aantal vrouwen dat samen met hun partner in de stad woont, maar ook met een stijging van het aantal geboorten in de stad. Sinds eind jaren tachtig is het aantal 15-49 jarige vrouwen in de vier grote steden met 14 procent gestegen en het aantal geboorten met 21 procent.

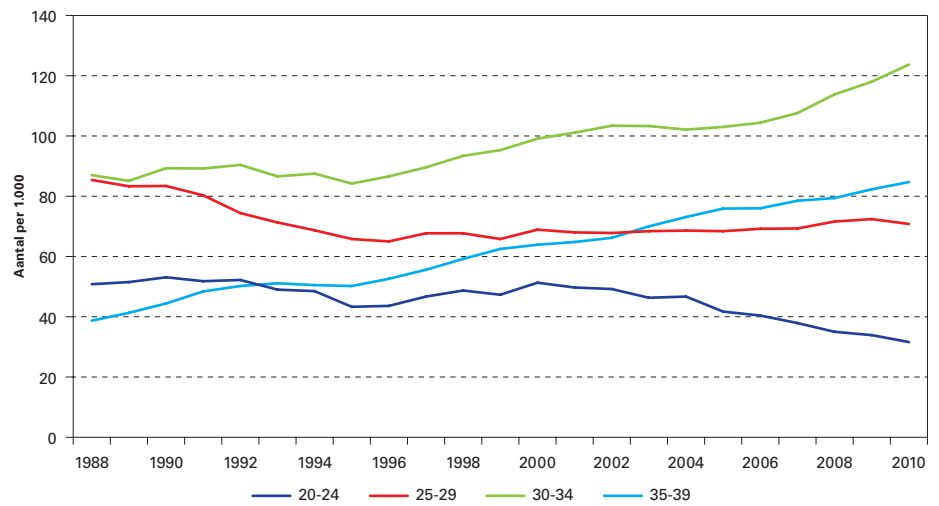
Toekomstige ontwikkelingen

De trek van jongeren naar de steden krijgt, als het om de verklaring van stedelijke bevolkingsgroei gaat, vaak de meeste aandacht. Het aantal geboorten blijkt voor de bevolkingsgroei van grote steden echter ook een belangrijke groeimotor. De nieuwbouw in de stad gecombineerd met de ontwikkeling van nieuwbouwlocaties aan de stadsranden, heeft er de afgelopen jaren indirect

Foto: Jolande Siebenga

Figuur 3. Vruchtbaarheid* naar leeftijd van de moeder in de vier grote steden, 1988-2010

* Aantal geboorten per 1.000 vrouwen in de betreffende leeftijdsgroep.

Bron: eigen berekeningen op basis van CBS.

voor gezorgd dat er meer kinderen in de stad geboren worden; simpelweg omdat een deel van de jonge stellen en gezinnen binnen de stedelijke gemeentegrenzen is gebleven. Vooral in Den Haag en Utrecht, stadsgewesten met een groot aandeel nieuwbouw, is het aantal jonge stellen en gezinnen zo substantieel toegenomen.

De recent ontstane unieke situatie, waarin alle drie de componenten van bevolkingsgroei – buitenlandse migratie, natuurlijke aanwas en binnenlandse migratie – de groei opstuwten, is de afgelopen vijftig jaar niet eerder voorgekomen. Of alle drie componenten ook in de toekomst positief blijven is uiterst onzeker. Volgens de meeste recente regionale bevolkingsprognose van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) en het CBS zal de immigratie in de vier grote steden ook in de toekomst de emigratie overtreffen. Maar de omslag van een binnenlands vertrek- naar vestigingsoverschot is te pril om met zekerheid te kunnen voorspellen of dit lang zal aanhouden. Het recente vestigingsoverschot is immers mede een

Foto: lovers_greyman/stockxchng.com

MEER VROUWELIJKE DAN MANNELIJKE 65-PLUSSEERS

Overal in Europa zijn er meer vrouwelijke dan mannelijke 65-plussers. Gemiddeld zijn er 138 vrouwen op 100 mannen. In de Baltische staten is dit 'vrouwenoverschot' veel groter. In Letland zijn er maar liefst 208 65-plus vrouwen op 100 65-plus mannen. In Estland 204 en in Litouwen 197. Binnen Europa heeft IJsland (117 vrouwen per 100 mannen) het kleinste 'vrouwenoverschot'.

Bron: Eurostat

gevolg van de huidige financiële crisis, de al enige jaren voortdurende onzekerheid over het overheidsingrijpen op de hypotheek- en woningmarkt, de aanscherping van het verkrijgen van hypotheek, de bouwstop en de afwachtende houding van woonconsumenten. Daardoor kan men soms niet verhuizen, ook al zou men dat willen.

Of de verhuispatronen zich doorzetten, hangt dan ook af van de toekomstige realisatie van nieuwbouw- en herstructureringsplannen. De prognose gaat er, rekening houdend met de huidige nieuwbouwplannen, vooralsnog vanuit dat Amsterdam en Utrecht de komende jaren nog te maken krijgen met een binnenlands vestigingsoverschot, terwijl Rotterdam en Den Haag eerder met een vertrekoverschot te maken zullen krijgen. De natuurlijke aanwas tot slot zal, mede als gevolg van het aanhouden van de stijging van het aantal geboorten, een hoogtepunt bereiken rond 2020-2025 en daarna geleidelijk afnemen. De natuurlijke aanwas blijft de komende jaren dus nog een van de belangrijke motoren achter de bevolkingsgroei van de vier grote steden. Op de korte en middellange termijn stelt dat steden voor nieuwe uitdagingen. Er zal beleid nodig zijn dat

voorziet in het aanbieden van flexibele inzetbare instrumenten om pieken bij voorzieningen (zorg, onderwijs, opvang, opvoeding) op te vangen als gevolg van de tijdelijke geboortegolf in de steden.

Dr. D. Manting en **M. ter Veer, MSc,**

Planbureau voor de Leefomgeving (PBL),

e-mail: dorien.manting@pbl.nl

LITERATUUR

- Engelsdorp Gastelaars, R. van & D. Hamers (2006), *De nieuwe stad, stedelijke centra als brandpunten van interactie*. Rotterdam/Den Haag: NAI Uitgevers/RPB.
- Nabielek, K, S. Boschman, A. Harbers, M. Piek en A. Vlonk (2012), *Stedelijke verdichting: een ruimtelijke verkenning van binnenstedelijk wonen en werken*. Den Haag: PBL.
- PBL en CBS (2011), *Regionale bevolkings- en huishoudensprognose 2011-2040*. Den Haag: PBL/CBS.
- PBL (2010), *Nieuwbouw, verhuizingen en segregatie; effecten van nieuwbouw op de bevolkingssamenstelling van stadswijken*. Den Haag: PBL.